

Oprichting Kwaliteit van Wetgeving (10)(2e) (10)(2e) (10)(2e)

Oprichting Kwaliteit van Wetgeving

Op 23 maart kondigde premier Rutte vergaande maatregelen aan die bijeenkomsten en samenscholing tot 1 juni 2020 beperken om zo de verspreiding van het coronavirus in te dammen. Zulke maatregelen grijpen diep in, in het leven van mensen in een vrije samenleving als de onze.

De vraag is dan ook gerechtvaardigd of je dat zomaar kunt doen. Het antwoord daarop is, zoals we tijdens de cursus ook al bespraken, kort en goed 'ja'. Er bestaat inderdaad een bevoegdheid om zo op te treden. De ministers uit het kabinet gebruiken daarvoor de structuur van de *Wet op de veiligheidsregio's* en de *Wet publieke gezondheid* om centraal regie te nemen in geval van de bestrijding van epidemieën. De techniek is dat de centrale overheid burgemeesters kan opdragen van hun bevoegdheden gebruik te maken.

Bij het samenscholings- en bijeenkomstenverbod draagt de Minister van V&J (de centrale overheid) burgemeesters op gebruik te maken van hun bevoegdheid toezicht te houden op 'openbare bijeenkomsten en verzamelingen' en tot het maken van noodverordeningen. 'Den Haag' neemt tijdelijk de bevoegdheden van de burgemeesters over als het ware – of – zo kan je het ook zeggen, de burgemeesters worden uitvoerders van het Haagse noodbeleid.

Kan je dat zomaar doen, de bevoegdheden van de burgemeester overnemen? Ja, ook dat kan zeker. De *Wet op de veiligheidsregio's* en de *Wet publieke gezondheid* (allebei van vrij recente datum) geven de bevoegdheden voor dit soort tijdelijke noodmaatregelen. Het recht van vrijheid van vereniging, vergadering en betoging (artikelen 8 en 9 van de Grondwet, artikel 12 Handvest van de grondrechten van de Europese Unie, artikel 11 Europese Verdrag tot bescherming van de Rechten van de Mens – EVRM) kan worden beperkt in dit soort gevallen, als dat netjes via een wet gebeurt (zoals hier) en bijvoorbeeld noodzakelijk is in het belang van de openbare orde en de volksgezondheid.

De opdracht behelst het volgende:

Onder de structuur van de *Wet op de publieke gezondheid* en de *Wet op de veiligheidsregio's* kunnen aan de voorzitters van de (25) veiligheidsregio's bevelen worden gegeven gebruik te maken van noodbevoegdheden, die door de regiovoorzitters weer kunnen worden doorgezet naar de burgemeesters. De bevelen die nu worden gebruikt gaan gepaard met model(noodverordeningen). Dat is zeker verstandig opdat er een zekere uniformiteit ontstaat in de verschillende regio's. En er kan bliksemsnel en centraal worden opgetreden. Nodig om alert en adequaat op uitbraken te kunnen reageren. Het probleem bij deze vorm van noodbestuur via model noodverordeningen is wel dat democratische controle, zelfs achteraf ontbreekt. Waar in 'normale' gevallen van gemeentelijke noodverordening (het mechanisme waarvan nu gebruik wordt gemaakt) de gemeenteraad de maatregelen dient te bekrachtigen (artikel 176 Gemeentewet), geldt die voorwaarde niet in het geval van de coronanoodverordeningen. Ook de Tweede Kamer, noch enige andere volksvertegenwoordiging, kijkt niet mee naar de modelnoodverordeningen die de ministers uitzetten via de veiligheidsregio's.

Aan u de vraag om in een notitie van maximaal 3 A4 (1500 woorden) kort in te gaan op de

Opdracht Kwaliteit van Wetgeving

(10)(2e)

(10)(2e)

volgende problematiek: *is het wenselijk dan wel noodzakelijk enigerlei vorm van invloed van de volksvertegenwoordiging te hebben op de modelnoodverordeningen die worden ingezet bij de bestrijding van het coronavirus?*

In uw notitie geeft u antwoord op de volgende vragen:

- a) Is het wenselijk dan wel noodzakelijk dat volksvertegenwoordigingen invloed hebben op de bedoelde noodverordeningen?
- b) Wat zijn de voor- en nadelen van wel of geen invloed van volksvertegenwoordigingen op noodverordeningen?
- c) Hoe zou een vorm van controle van een volksvertegenwoordiging op modelnoodverordeningen eruit kunnen zien? (Beantwoord deze vraag ook als u controle van volksvertegenwoordigingen op modelnoodverordeningen niet nodig vindt). Bespreek in dat verband ook de procedure en de tijd die daarmee gemoeid zou kunnen zijn.

Beantwoord de vragen in een lopend betoog en op een manier die een bewindspersoon in staat stelt binnen een minuut de hoofdlijn van de beantwoording tot zich te nemen. Gebruik daarvoor de aanhef: 'Samengevat adviseer ik U:'. En let erop dat de samenvatting in zichzelf kan overtuigen.

Notitie aan minister over modelnoodverordeningen

Samengevat adviseer ik u om meer ruimte te bieden aan invloed van volksvertegenwoordigingen op noodverordeningen die worden ingezet bij de bestrijding van het coronavirus.

Ik licht mijn advies in de volgende paragrafen verder toe. Ik ga eerst in op de achtergrond en de grondslag van de noodverordeningen. Vervolgens toon ik aan dat het noodzakelijk is om volksvertegenwoordigers meer te betrekken bij de inhoud van de noodverordeningen. Ik doe dit aan de hand van voor- en nadelen van het geven van invloed aan volksvertegenwoordigers, waaruit blijkt dat de voordelen van groter belang moeten worden geacht dan de nadelen. Tot slot ga

1. Achtergrond en grondslag noodverordeningen

De noodverordeningen waarover we spreken, zijn verordeningen van de veiligheidsregio's. Deze verordeningen vinden hun grondslag in artikel 176 van de gemeentewet en artikel 39 van de Wet veiligheidsregio's.

Uitgangspunt is dat de burgemeester belast is met de handhaving van de openbare orde. De artikelen 172 tot met 177 van de Gemeentewet kennen de burgemeester bevoegdheden toe, waaronder het geven van algemeen verbindende voorschriften in geval van oproerige beweging, van andere ernstige wanordelijkheden of van rampen, dan wel van ernstige vrees voor het ontstaan daarvan. Deze verordeningen moeten nodig zijn ter handhaving van de openbare orde of ter beperking van gevaar. Daarbij kan van andere dan bij de Grondwet

gestelde voorschriften worden afgeweken.¹ Op grond van het betreffende artikel, moeten de voorschriften door de raad worden bekrachtigd. Gebeurt dat niet, dan vervallen de voorschriften.

Artikel 39 van de Wet veiligheidsregio's bepaalt dat in geval van een ramp of crisis van meer dan plaatselijke betekenis, of van ernstige vrees voor het ontstaan daarvan, de voorzitter van de veiligheidsregio ten behoeve van de rampenbestrijding en crisisbeheersing in de betrokken gemeenten bij uitsluiting bevoegd is om toepassing te geven aan onder andere de bevoegdheden van de burgemeester op grond van artikelen 172 en 177 van de gemeentewet. De regels voor bekrachtiging door de gemeenteraad vormen hierop een uitzondering: die zijn niet van toepassing.

In de Wet op de publieke gezondheid wordt onderscheid gemaakt in groep ziekten. De groepen worden aangeduid als groep A, groep B1, groep B2 en groep C. Het coronavirus is aangemerkt als een infectieziekte behorend tot groep A.² Hierdoor zijn alle bestrijdingsbevoegdheden uit de wet op dit virus van toepassing. (hoofdstuk V). Onder andere is hierdoor de Minister voor Medische Zorg met het aanmerken van deze infectieziekte als behorende tot groep A, verantwoordelijk voor de leiding van de bestrijding van deze ziekte. Op grond van artikel 7 van de Wet publieke gezondheid, kan de Minister aan de veiligheidsregio's opdragen hoe de bestrijding ter hand moet worden genomen, het toepassen van de maatregelen, bedoeld in hoofdstuk V.

In de bestrijding van het coronavirus, heeft de Minister van VWS verschillende aanwijzingen gegeven aan de voorzitters van de 25 veiligheidsregio's in Nederland.³ Hierin worden de veiligheidsregio's verplicht tot het nemen van bepaalde maatregelen.

Sinds 13 maart 2020, is in verschillende veiligheidsregio's een 'noodverordening coronavirus' van kracht. Aanleiding hiervoor zijn de coronamaatregelen die zijn afgekondigd door de premier en de minister voor medische zorg.

De Wet op de veiligheidsregio's en de Wet publieke gezondheid (allebei van vrij recente datum) geven de bevoegdheden voor dit soort tijdelijke noodmaatregelen. Het recht van vrijheid van vereniging, vergadering en betoging (artikelen 8 en 9 van de Grondwet, artikel 12 Handvest van de grondrechten van de Europese Unie, artikel 11 Europese Verdrag tot bescherming van de Rechten van de Mens – EVRM) kan worden beperkt in dit soort gevallen, als dat netjes via een wet gebeurt (zoals hier) en bijvoorbeeld

¹ Artikel 175 en 176 gemeentewet

² (Stcrt 2020, nr 6800 > regeling) en <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-35401-2.html> > wet.

³ <https://www.vnog.nl/coronavirus/208-ministeriele-aanwijzingen-vws>

Opdracht Kwaliteit van Wetgeving

(10)(2e)

(10)(2a)(10)(2a)(10)(2e)

noodzakelijk is in het belang van de openbare orde en de volksgezondheid

2 noodzakelijkheid

3 wenselijkheid

Democratisch tekort? De minister blijft toch aanspreekbaar door middel van het vertrouwensbeginsel. ? Dat is waar, maar die controle gaat 'hoog over'.

bovenstaande bevoegdheden zijn bedoeld voor korte perioden.

<https://www.wijnenstael.nl/publicaties/6422>

De burgemeester is op grond van de Gemeentewet bevoegd om een noodverordening vast stellen voor een gemeente. Indien er sprake is van gemeente overschrijdende problematiek gaan diverse bevoegdheden, waaronder de noodbevoegdheden van de burgemeester, over op de voorzitter van de Veiligheidsregio (dit is altijd een burgemeester). In diverse Veiligheidsregio's is sinds 13 maart 2020 een "noodverordening coronavirus" van kracht en aangepast in verband met de verlenging van de coronamaatregelen tot en met 19 mei 2020.

In de noodverordening kunnen verboden worden opgenomen met het oog op de handhaving van de openbare orde of ter beperking van gevaar. Zo kan de burgemeester een gebiedsverbod opleggen inhoudende dat mensen de straat niet op mogen of dat iedereen binnen een dergelijk gebied de aanwijzingen van de hulpdiensten dient op te volgen. Het verbod op het houden van evenementen, zoals dat vorige week is ingesteld door burgemeesters in verschillende gemeenten, is ook vervat in een noodverordening. Burgemeesters kunnen de noodverordeningen die al zijn vastgesteld de komende periode uitbreiden.

Tegen een dergelijke noodverordening staat voor burgers geen beroep open bij de bestuursrechter. Met andere woorden, men dient zich per direct aan de noodverordening te houden en men kan hier in rechte (bij de bestuursrechter) niet tegen opkomen.

Opdracht Kwaliteit van Wetgeving

(10)(2e) (10)(2e) (10)(2e)

<https://www.binnenlandsbestuur.nl/bestuur-en-organisatie/opinie/ingezonden/democratisch-tekort-noodverordeningen-corona.12802128.lynkx>

<https://www.veiligheidsberaad.nl/2020/03/17/landelijke-model-noodverordening-voor-de-veiligheidsregios/>

https://www.trouw.nl/binnenland/noodverordening-blijkt-illegaal-en-moet-worden-aangepast~be66a1da/?referer=https%3A%2F%2Fwww.google.nl%2Furl%3Fsa%3Dt%26rct%3Dj%26q%3D%26esrc%3Ds%26source%3Dweb%26cd%3D1%26ved%3D2ahUKEwjC3_qjYpAhXB-aQKHUY2CJUQFjAAegQIBRAB%26url%3Dhttps%253A%252F%252Fwww.trouw.nl%252Fbinnenland%252Fnoodverordening-blijkt-illegaal-en-moet-worden-aangepast%7Ebe66a1da%252F%26usq%3DAOvVaw1rg-Q3HMqstMr3p5_zqHU6

Nu de acute coronacrisis overgaat in een langdurige anderhalvemetersamenleving, moet de noodverordening worden herschreven, vinden juristen. Want die is illegaal.

Hans Marijnissen 23 april 2020, 15:48

Er was natuurlijk sprake van een crisis en daarin moest ferm worden opgetreden. Maar nu die langer duurt is de vraag: kan Nederland leven met maatregelen die indruisen tegen de Grondwet?

De hoogleraren staatsrecht Jan Brouwer (Rijksuniversiteit Groningen) en Jon Schilder (Vrije Universiteit) merken dat juristen én handhavers zich ongemakkelijk beginnen te voelen bij de in de haast geschreven teksten van de noodverordening. Deze geeft verregaande bevoegdheden aan de 25 voorzitters die de veiligheidsregio's leiden, de zogenaamde 'superburgemeesters'. Zij worden tijdens deze crisis ook niet langer gecontroleerd door de gemeenteraad, maar staan in direct contact met het kabinet. Alleen de Tweede Kamer kijkt nog mee, op afstand.

In de handhaving loopt de politie voortdurend tegen twee tegenstrijdige rechten aan, zegt Brouwer, die specialist is op het gebied van de openbare orde. "Aan de ene kant moeten die

voorzitters de gezondheid en het leven van de bevolking beschermen, aan de andere kant staat in de Grondwet het recht op privacy en het huisrecht beschreven.”

Fundamenteel recht op privacy

Volgens zijn collega Schilder staat in de gemeentewet expliciet dat noodverordeningen in tijden van crisis alle rechten mogen beperken, behalve de rechten die in de Grondwet verankerd zijn.

“Dat is nadrukkelijk benoemd. Wat in deze crisis gebeurt, is dus illegaal”, zegt Schilder. “Met het binnentreden van woningen en bedrijfsgebouwen worden het fundamentele recht op privacy en het huisrecht geschonden. Mocht je willen dat dit wél mogelijk moet zijn, dan moet het parlement de wet aanpassen.”

Er zijn volgens Brouwer uitzonderingen mogelijk, maar die zijn juridisch op het randje. “Bij een beschieting van een woning kan een burgemeester die woning tegenwoordig sluiten, om onschuldige burens te beschermen. Maar er is dan sprake van acuut en direct levensgevaar.”

De duur van de maatregelen

Nu het coronavirus langzaam uitdooft, is de vraag of daar nu nog sprake van is, zegt Brouwer, terwijl de politie en andere handhavers wel gewoon woningen binnentreden. “Dat is niet langer in lijn met het recht.”

Burgemeesters hanteren de noodverordening ook voor zaken die helemaal niets met corona van doen hebben. Burgemeester Peter Snijders van Zwolle verbiedt bijvoorbeeld de betoging van Pegida zaterdag bij een moskee, op grond van die noodverordening. Volgens Snijders geldt de regel dat je niet met meer dan drie personen mag

samenkomen ook voor demonstraties. Volgens Brouwer is dat pertinent onjuist. “Zolang zij anderhalve meter afstand houden, mag er gewoon gedemonstreerd worden.” Hetzelfde geldt voor kerkdiensten in de buitenlucht: het is allemaal juridisch toegestaan – wat iets anders is dan dat je dit moet willen.”

In deze discussie gaat volgens Brouwer de duur van de maatregelen ook steeds meer een rol spelen. Een burgemeester mag in een uitzonderlijk geval bijzondere bevoegdheden gebruiken die voor korte tijd van de wet afwijken. “Maar dan heb je het over de koning die een markt bezoekt, waardoor de algemene rechten even aan de kant moeten. Ook in die gevallen geldt: je mag niet afwijken van de Grondwet. Dat gebeurt in de coronacrisis wél, en voor een langere periode waarvan op dit moment het einde nog niet in zicht is.”

Bosnische rechter: coronaregels voor ouderen en minderjarigen buiten proportie

De mensenrechten van ouderen en minderjarigen in Bosnië worden door de maatregelen tegen corona geschonden, zo oordeelde het hooggerechtshof van dat land donderdag.

In hoofdstad Sarajevo en in andere stedelijke gebieden in het land mogen die twee leeftijdsgroepen helemaal niet de straat op. Het verbod om de deur uit te gaan werd alleen even versoepeld voor de ouderen om hun pensioen op te kunnen halen.

Daarmee wordt hun vrijheid van beweging ernstig beperkt, zei de rechter. De maatregel is volgens het hof buiten proportie. Bovendien is de mogelijkheid voor soepelere maatregelen onvoldoende onderzocht en is er geen tijdslimiet aan gekoppeld. De rechter geeft de regering vijf dagen de tijd om de maatregel aan te passen.

Secretaris-generaal van de Verenigde Naties Guterres benadrukte donderdag nog eens dat maatregelen tegen het coronavirus proportioneel moeten zijn en niet bepaalde groepen mogen discrimineren. In Peru vreesden critici bijvoorbeeld dat transgenders zouden worden gediscrimineerd door een specifieke coronamaatregel. In dat land bepaalde de president dat mannen en vrouwen op verschillende dagen naar buiten mogen om zo drukte op straat te vermijden. De president trok de maatregel uiteindelijk in. In Panama, waar een zelfde regel geldt, werd begin deze maand een transgender vrouw vastgezet omdat ze op 'de verkeerde dag' naar buiten ging, meldt Human Rights Watch.

Om discriminatie te vermijden, pakt de burgemeester van Bogota het anders aan, schrijft de New York Times. In de Colombiaanse hoofdstad mogen mannen en vrouwen eveneens alleen op verschillende dagen naar buiten. Maar transgenders mogen kiezen. Als zij zich meer man voelen, kunnen ze op de 'mannendag' naar buiten; voelen zij zich meer vrouw dan kunnen ze ervoor kiezen om op de 'vrouwendag' de deur uit te gaan.

<https://www.nrc.nl/nieuws/2020/04/23/parlement-maak-een-eind-aan-deze-uitzonderingstoestand-a3997665>

Parlement, maak een eind aan deze uitzonderingstoestand

Democratie Het kabinet regeert via experts en persconferenties. Dat kan zo niet langer. Het democratisch proces moet snel herstarten, oordeelt Wim Voermans .

Vijf weken inmiddels zitten we in een 'intelligente lockdown', een ongekende situatie met uitzonderlijke vrijheidsbeperkende maatregelen die de uitbraak van het Covid-19-virus moet beteugelen. Waarschijnlijk komen er nog wel een paar weken bij. Nagenoeg iedereen weet en begrijpt dat deze noodmaatregelen nodig zijn om verder en groter onheil te voorkomen, maar het begint nu – met de ergste piek voorbij – toch wel te knellen voor onze manier van vrij samenleven in een democratie.

Het is daarom goed dat voorzitters van de Tweede en Eerste Kamer, de vice-president van de Raad van State, de president van de Algemene Rekenkamer en de Nationale ombudsman op 6 april gezamenlijk hebben uitgesproken dat het democratische proces gewoon doorgang moet vinden.

Maar hoe? Is een wekelijks Vragenuurtje aan het kabinet na een powerpointpresentatie van het RIVM wel een betekenisvolle invulling van dat democratische proces? We worden op dit ogenblik geregeerd door een kleine kring in en rondom het Outbreak Management Team (OMT), die zich verstaat

met een al even kleine en gesloten kring van deskundigen en enkele ministers die 'modelverordeningen' maken met daarin grote bewegings- en evenementenbeperkingen die worden 'uitgezet' door 25 voorzitters van veiligheidsregio's die door geen enkele volksvertegenwoordiging worden gecontroleerd en eigenlijk alleen verantwoording aan elkaar en aan de minister afleggen.

Kritische grenzen

Niet wat je van een normaal democratisch proces verwacht. Het hele idee is natuurlijk dat het zo moet, omdat het niet anders kan. Toch komen we als dit langer duurt wel in de buurt van een kritische grenzen van ons democratisch rechtsstatelijke systeem.

Zo kan je het noodmaatregelensysteem, dat steunt op de Wet publieke gezondheid, eigenlijk niet veel langer zo gaande houden. Die wet maakt het mogelijk dat met noodverordeningen – eigenlijk een bevoegdheid die burgemeesters onder de Gemeentewet hebben en die de ministers als het ware nu overnemen – een tijdje lang de corona-uitbraak kan worden bezworen.

Maar om het hele land maanden plat te leggen, daar is die wet niet voor. Het hele idee achter de Wet publieke gezondheid is dat je in het uiterste geval via veiligheidsregio's noodbevelen kunt geven, maar je kunt er eigenlijk geen vrijheidsrechten 'achter de voordeur van de burger' mee beperken. Daar hebben we het stelsel van de grondwettelijk gereguleerde uitzonderingstoestand van de Coördinatiewet uitzonderingstoestanden voor. Toch gebeurt dat nu wel. Volgens de Wet publieke gezondheid mag je alleen bij de burger binnen in het kader van een quarantainemaatregel (waarvan dan het OM onmiddellijk op de hoogte moet worden gesteld). Met de

modelnoodverordeningen die nu worden gemaakt, gaan we nogal wat verder. En waar normaal bij het vaststellen van noodverordeningen bepaalde democratische garanties gelden (de gemeenteraad moet zo'n noodverordening bekrachtigen en kan de burgemeester ervoor verantwoordelijk houden) gelden die niet in het geval van de coronamodelverordeningen. Die worden als model opgesteld door het kabinet, maar noch het parlement, noch de gemeenteraad hoeven die te bekrachtigen, of kunnen meepraten over de inhoud ervan. En ter verantwoording roepen is heel ingewikkeld. Hier dreigt een flink democratisch tekort.

Exitstrategie

Ook voor het volwaardig kunnen vergaderen van het parlement moet er iets gebeuren. Nu zitten de Kamers in een situatie waarin ze met minimale informatie de regering moeten zien te controleren. Al is het goed dat ons land niet het parlement naar huis heeft gestuurd ([dat gebeurde wel in sommige landen waarin de noodtoestand werd afgekondigd](#)), het democratische proces moet wel betekenisvol zijn en niet tot een soort persconferentie verworden waarbij de ministers aan de Kamer alleen maar uitleggen wat hen bij het vaststellen van beleid heeft bewogen.

Om weer volwaardig op te starten is het niet alleen nodig dat de Kamers de kans krijgen weer op volle sterkte (al dan niet digitaal) te vergaderen, maar ook dat ze inhoudelijk veel nauwer betrokken worden bij de feiten, inzichten en beslissingsroutes. Het kan niet blijvend zo zijn dat een kleine groep experts de route uitstippelt – juist voor de exitstrategie. „We volgen de experts. We varen op de wetenschap”, is zeker voor de korte termijn een verstandige strategie.

Maar we moeten niet vergeten dat 'de' wetenschap niet bestaat (ook daarbinnen zijn veel opvattingen en richtingen) en dat expertise en wetenschappelijk inzicht bestaat uit dat wat overblijft na tegenspraak. Discussies bevorderen juist kennis en wetenschappelijk inzicht.

Democratische processen zijn kwetsbaar, zeker in tijden crisis en nood. We moeten daarom snel dat normale democratische proces weer optuigen. Niet alleen door een beetje behelpen in stille Kamers met fractievoorzitters, maar door een open, breed debat gevoed door voor iedereen toegankelijke informatie. Het parlement moet in deze situatie snel meer ruimte en kans krijgen om daadwerkelijk en betekenisvol mee te sturen bij het bepalen van de exitstrategie.

Dat is niet een kwestie van een beetje behelpen met vergaderen via digitale lapmiddelen ([wat volgens de Raad van State mogelijk is in zijn laatste voorlichting aan de Kamer](#) – al zijn er wel dringende vragen over te stellen vanuit grondwettelijk perspectief) maar door daadwerkelijk de Kamers mee te laten kijken, mee laten denken en vooraf te betrekken bij de dilemma's en beleidskeuzes.

Daar moeten de Kamers intern en samen met de regering nu snel afspraken over maken. Uiteindelijk kan het laatste woord in een democratie niet zijn: de experts willen het zo. In een volwassen democratie heeft niemand het laatste woord. En als er een laatste woord moet zijn, dan is het dat van de kiezer.

<https://www.nrc.nl/nieuws/2020/03/26/een-pandemie-is-een-gevaar-voor-de-democratie-a3995070>

De pandemie is een uitzonderlijke crisis die vraagt om uitzonderlijke maatregelen. Noodverordening en noodwet zijn populair, vrijheidsbeperking is tegenwoordig zelfs burgerplicht. Voor democratische bespiegeling en kritiek is

even weinig ruimte. Het risico van uitzonderingen is dat ze regel worden, dat de noodwet na de crisis niet wordt teruggedraaid.

Het is een bekende strategie. Gebruik een crisis als dekmantel voor bijzondere bevoegdheden, afschaffing van burgerlijke vrijheden, als excuus voor vervolging van andersdenkenden. Beroemd voorbeeld is de brand in de Berlijnse Rijksdag in 1933. Hitler, op dat moment nog kampend met hinderlijke oppositie van links, gebruikte de brand om noodwetgeving door te drukken die de opmaat was tot een persoonlijke dictatuur.

Niet elke bijzondere bevoegdheid die nu wordt ingezet is een *Ermächtigungsgesetz* in nazistijl, maar waakzaamheid is geboden. Dat geldt voor nette constitutionele democratieën die privacyregels tijdelijk bijbuigen om telefoondata te gebruiken, dat geldt voor regimes die het ook onder gewone omstandigheden niet nauw nemen met de individuele vrijheid. De pandemie zet elk bewind onder druk, stelt elke leider bloot aan de autocratische verleiding.

Om een idee te krijgen hoe groot het gevaar voor de democratie op termijn is, skype ik met Kenneth Roth van Human Rights Watch. Hij onderstreept dat internationaal recht weliswaar de mogelijkheid biedt vrijheden tijdelijk in te perken in een crisis als deze, maar dat veel leiders de angst voor corona misbruiken om hun macht uit te breiden. Ook de recente historie leert ons waakzaam te zijn. „Terrorisme was een waarschuwing. *The War on Terror* werd gebruikt om Guantanamo en foltering te rechtvaardigen, net als het gebruik van drones en doelgerichte moorden.”

Uusual Suspects

De *usual suspects* in de statengemeenschap lieten niet lang op zich wachten met verre gaande maatregelen. Rodrigo Duterte, sterke man in de Filipijnen,

kondigde een staat van beleg af. Xi Jinping, kampioen digitale autocratie, voerde persoonscontrole per app tot nieuwe hoogten. Het is tegenwoordig niet meer nodig voor geüniformeerden op straat 'Ausweis' te brullen: je smartphone heeft je al verraden lang voordat de ordetroepen van de moderne staat in zicht zijn. In Europa verbaasde het niet dat juist de Hongaarse premier Orbán een oneindige staat van beleg nastreeft.

Her en der werden, ook klassiek, media aan banden gelegd. In Jordanië en in Zuidoost-Azië, waar onder de dekmantel van strijd tegen nepnieuws coronaberichtgeving werd genuilkorfd. In brandhaard Wuhan gold meteen na de uitbraak strikte censuur. Singapore en Iran legden tijdelijk internetvrijheid aan banden. In de VS, constateerde Roth, moeten verzoeken om openbaring van overheidsdocumenten (Freedom of Information Act) sinds kort per post ingediend worden, e-mail is niet meer genoeg.

Omstreden regimes werden ook meteen van één probleem verlost: de demonstrant. Want, hoe kwaad je ook bent op de machthebbers, nog maar weinigen durven de straat op te gaan. De massaprotesten in Hongkong, Libanon, Algerije en Irak, die de wereld maanden in hun ban hielden, verstomden. In India werden demonstraties tegen een burgerschapswet die moslims discrimineert verboden. In Tel Aviv werd het nog even geprobeerd, maar een demonstratie tegen het gebruik van telecomdata door een veiligheidsdienst werd uiteengedreven. De boze burger restte niets anders dan de zwarte protestvlag aan het balkon vast te binden.

De crisis is niet alleen een moment voor klassieke, autocratische trucs, ze legt ook de tekortkomingen van leiders met autocratische neigingen bloot. Naast een onafhankelijke pers en onafhankelijke rechters is in een democratie de stem van onafhankelijke experts onontbeerlijk. Zeker nu. Het kwam de wereld duur te staan dat Beijing artsen uit Wuhan die al in december alarm wilden

slaan, censureerde. De bestrijding van het virus begon daarom zeker drie weken te laat.

Ontkenner-in-chief

Intussen is het adembenemend te zien hoe Trump positieve boodschappen verkoopt die niet op feiten gebaseerd zijn. Hij wil zó graag dat dit probleem ophoudt dat hij het eerst ontkende, toen bagatelliseerde, vervolgens hulp in het vooruitzicht stelde die er niet is en medicijnen en testen beloofde die er niet zijn. Laatste strohalm van de ontkenner-in-chief is de belofte dat met Pasen alles weer normaal is.

Worden de inbreuken op de vrijheid straks netjes teruggedraaid? Roth: „Ik weet niet of India de demonstraties wel weer toestaat. In Moskou worden camera's opgehangen om te controleren of mensen maskers dragen. Denk je dat die camera's straks weggehaald worden?”

Corona heeft nog niet met alle tegenkrachten afgerekend. De Amerikaanse viroloog Anthony Fauci corrigeert Trump in diens bijzijn. Hongarije kreeg prompt ruzie met de Raad van Europa en de OVSE. BZ-minister Blok zei, zonder Hongarije te noemen, dat hij met interesse volgt welke maatregelen EU-landen nemen, „ook met betrekking tot hun democratie”.

En demonstranten zijn creatief. In Israël keken honderdduizenden naar een bijeenkomst op Facebook waar ex-directeuren van de veiligheidsdiensten kritiek uitoefenden op premier Netanyahu. En als president Bolsonaro Covid-19 afdoet als een griepje, slaan Brazilianen op potten en pannen om hun frustratie te uiten.

Om corona te overleven zijn ingrijpende maatregelen nodig. Maar ze moeten tijdelijk zijn, proportioneel en transparant. Het mag niet zo zijn dat we straks

de pandemie hebben overwonnen en moeten constateren dat de democratie is gemuteerd.

Michel Kerres is geopolitiek redacteur en schrijft tweewekelijks over de wereldorde. Dit is een uitgebreidere versie van zijn column.